

ЗМІСТ ВАЛЮТНОГО НАГЛЯДУ

Дмитро ШЕВЧУК, ORCID 0009-0009-3511-938X¹

¹Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Автор-кореспондент: Дмитро Шевчук, електронна пошта: d.s.shevchuk@nlu.edu.ua

Анотація. У представленій науковій статті досліджено зміст валютного нагляду як правового явища в Україні шляхом аналізу думок науковців щодо змісту валютного нагляду, приписів Закону № 2473-VIII «Про валюту і валютні операції», Закону № 679-XIV «Про Національний банк України», Постанови № 13 «Про затвердження Положення про валютний нагляд», а також Листа НБУ «Про валюту і валютні операції» та окреслення основних ознак, форм та / або способів, а також суб'єктів здійснення валютного нагляду в Україні.

Для досягнення вказаної мети у цій роботі автор використовує загальнонаукові, емпіричні та спеціально юридичні методи наукового пізнання, а саме: аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, формально юридичний метод, системний метод (підхід).

Здійснюючи вказане дослідження, автор виокремив зміст валютного нагляду в умовах нової лібералізаційної системи валютного регулювання, окреслив його ознаки, назвав суб'єктів валютного нагляду та їх функції, а також наголосив на способах / формах валютного нагляду. Крім того, автор проаналізував погляди науковці стосовно змісту правового явища – валютний нагляд, вивів спільне та відмінне у досліджених думках та зробив власні висновки стосовно поняття «валютний нагляд» та його ознаки. Поряд із цим науковцем було констатовано дискусійність досліджуваного питання в умовах нової системи валютного регулювання та руху нашої держави до вільного руху капіталу.

Ключові слова: валютний нагляд, валютний контроль, агенти валютного нагляду, органи валютного нагляду, ризик-орієнтований підхід, вільний рух капіталу, валютна лібералізація.

Внесок автора

Автор підготував статтю самостійно. Автором було самостійно підібрано літературу, проведено її аналіз та сформульовані висновки.

Заява про розкриття інформації

Автор не має жодних конкуруючих фінансових, професійних чи особистих інтересів щодо інших осіб.

ВСТУП

Варто наголосити, що валютний нагляд в Україні в умовах переходу до вільного руху капіталу зазнав суттєвих змін, особливо після прийняття нового валютного законодавства.

Валютний нагляд виконує такі функції як (1) забезпечення фінансової стабільності тобто є спрямованим на запобігання нелегальним валютним операціям і ризикам для економіки; (2) моніторинг транзакцій тобто є спрямованим на контроль за дотриманням валютного законодавства при здійсненні міжнародних платежів; (3) виявлення ризиків тобто є спрямованим на протидію відтоку капіталу та відмиванню грошей; (3) баланс лібералізації та контролю тобто є спрямованим на зняття обмежень для бізнесу та фізичних осіб з одночасним моніторингом ризиків.

Ключовими нормативно-правовими актами, що регулюють валютний нагляд в Україні, є Закон України «Про валюту і валютні операції» № 2473-VIII від 21.06.2018 року (далі – Закон № 2473-VIII), Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 року

(далі – Закон № 679-XIV), Постанова Правління Національного банку України (далі – НБУ) «Про затвердження Положення про валютний нагляд» № 13 від 03.01.2019 року (далі – Постанова № 13), а також Лист НБУ «Про особливості здійснення банками валютного нагляду за деякими операціями» № Р/25-0006/2831 (2019) від 17.01.2019 року (далі – Лист НБУ).

Зокрема, Закон № 2473-VIII визначає основні принципи валютного регулювання: свободу проведення валютних операцій та принцип «дозволено все, що не заборонено», скасовує стару дозвільну систему та бюрократію у валютній сфері, забезпечує прозорий моніторинг валютних транзакцій. Тобто вказаний закон є основою такого правового явища.

Нова система валютного регулювання, що й включає якісно новий валютний нагляд, який, своєю чергою, також є елементом переходу України до вільного руху капіталу. Зокрема, нова система валютного регулювання включає в себе впровадження принципу ризик-орієнтованого підходу, який спрямовує валютний нагляд на підозрілі транзакції, а не на загальний контроль усіх операцій.

Рух України до вільного руху капіталу є викликом сьогодення, вимогою міжнародних договірних обов'язків держави, який розкриває перед нашою державою такі перспективи (наслідки) як 1) гармонізація з європейським законодавством, що полягає у поступовій адаптації системи валютного регулювання України до стандартів ЄС; 2) розширення цифрових інструментів, що полягає у автоматизації процесів, які спростять контроль за операціями та зменшать навантаження на бізнес; 3) мінімізація обмежень, що полягає у майбутній перспективі повного скасування валютних обмежень, якщо це не загрожуватиме економічній стабільності. Тому, давайте розглянемо основні аспекти, а також нормативно-правову базу валютного нагляду.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА

Бакшеєва О. у своїй роботі розглянула зміст і механізми ризик-орієнтованого валютного нагляду, роль НБУ як головного органу нагляду та агентів валютного нагляду, а також відповідальність за порушення валютного законодавства. До того ж, автором проаналізовано особливості ризик-орієнтованого підходу, запровадженого в Україні з 07.02.2019 року, його відмінності від валютного контролю, що діяв із 1993 року, та нові заходи впливу НБУ, включаючи граничні розміри штрафів (Бакшеєва, 2019).

Бакшеєва О. порівнюючи попередню систему валютного контролю та нову систему валютного нагляду вказує, що попередня не була відповідною часу тобто внутрішнім і зовнішнім обставинам. Зокрема, шляху України до ЄС, активації євроінтеграційним процесам, впровадження європейського законодавства, у тому числі, принципу вільного руху капіталу (Бакшеєва, 2019). Щодо нової системи валютного нагляду Бакшеєва О. наголосила, що вона суттєво змінила підхід до валютного регулювання в Україні, замінивши тотальний контроль чітким фокусом на ключових ризиках. Уповноважені установи (банки, небанківські фінансові установи, оператори поштового зв'язку з ліцензією НБУ) отримали визначені зони відповідальності щодо нагляду за валютними операціями клієнтів. Також автор вказала, що для НБУ ця система стала більш прозорою та гнучкою, у порівнянні зі старою моделлю контролю всіх валютних операцій без винятку (Бакшеєва, 2019).

Стосовно мети нового валютного нагляду Бакшеєва О. вказує, що він спрямований на стабільність валютного ринку, своєчасне реагування на кризові ситуації, запобігання їх розгортанню, забезпечення безпечного ведення бізнесу, спрощення валютних операцій для громадян та залучення іноземних інвесторів, враховуючи найкращі світові практики (Бакшеєва, 2019).

Щодо нової системи валютного нагляду Бакшеєва О. зазначила:

- нова модель валютного нагляду базується на ризик-орієнтованому підході, що охоплює уповноважені установи (банки, фінансові установи, операторів поштового зв'язку) та НБУ;

- нова система валютного нагляду може бути ілюстрована так: замість тотального контролю – новий підхід: «менше ризиків – менше уваги, більше ризиків – більше уваги».

- новий валютний нагляд — це система заходів для забезпечення дотримання валютного законодавства суб'єктами валютних операцій та уповноваженими установами;
- новий валютний нагляд — це діяльність органів та агентів валютного нагляду, спрямована на перевірку відповідності валютних операцій законодавству з урахуванням ризиків;
- новий валютний нагляд здійснюється без втручання у валютні операції, за винятком випадків запобігання порушенням валютного законодавства;
- ризик-орієнтований валютний нагляд послаблює перевірки для операцій без ознак порушень, вимагаючи мінімум документів, та зосереджується на сумнівних операціях, що можуть порушувати законодавство (Бакшеєва, 2019).

Дослідивши роботу Бакшеєвої О. можна коротко навести основні заключення авторки щодо валютного нагляду таким чином:

- 1) створення ризик-орієнтованої системи для валютного нагляду за операціями клієнтів;
- 2) зменшення вимог до документів для більшості операцій громадян та бізнесу без ознак сумнівних операцій;
- 3) зосередження на значних і ризикових операціях, а також відмінність сумнівних від інших;
- 4) завдяки ризик-орієнтованому підходу система нагляду дозволяє реагувати на порушення адекватно та забезпечує гнучкість та орієнтованість на попередження порушень, які можуть мати серйозні наслідки;
- 5) перехід від старої, репресивної системи до гнучкої, ризик-орієнтованої;
- 6) нова система має на меті спрощення валютних операцій для громадян і бізнесу (Бакшеєва, 2019).

Кочура С.В., своєю чергою, у своєму дослідженні також наголошує, що у 2019 році в Україні запроваджено нову систему валютного регулювання, яка значно лібералізує валютні операції та рух капіталу. Поняття валютного контролю як репресивного механізму – вилучено, а натомість введено валютний нагляд. Окрім того, автор наголосив, що у новій системі пріоритет надається менш дискримінаційним інструментам регулювання, що відповідає тенденціям інтеграції України у світову фінансову систему (Кочура, 2023).

Мякота К.А. досліджуючи питання правовий статус органів валютного нагляду на шляху до валютної лібералізації та переходу до вільного руху капіталу в контексті валютного нагляду, а саме органів, які його здійснюють акцентувала на такому:

I. До головних органів валютного нагляду належать (1) НБУ як основний орган, (2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує податкову політику, як орган, що контролює дотримання валютного законодавства.

II. Ключовими повноваженнями управнених суб'єктів є (1) нагляд за дотриманням валютних вимог; (2) оцінка фінансової стійкості банківської системи та загроз для стабільності фінансової системи.

III. Також автор наголошує на важливість делегування повноважень у новій системі валютного нагляду. Тобто делегування, на думку автора, повинне замінити одноособове прийняття рішень (Myakota, 2021).

Лісовол О. У своєму дослідженні вказав, що підтримує зміну поняття «валютного контролю» на «валютний нагляд», оскільки останнє включає в себе концепцію валютного контролю (Лісовол, 2019). Поряд із цим науковцем надано власне визначення поняття, а саме: ««валютний нагляд» – це вид державного фінансового контролю, який представляє собою діяльність державних органів або інших уповноважених державою господарюючих суб'єктів, що проводиться шляхом застосування правових методів, прийомів та засобів з метою забезпечення дотримання валютного законодавства та правопорядку в галузі валютних правовідносин» (Лісовол, 2019).

До того ж, ознайомившись із висновками наданими Лісоволом О. у своїй роботі варто акцентувати на таких маркерах:

- поряд із зміною поняття «валютного контролю» на «валютний нагляд» автор все одно наполягає на необхідності законодавчо закріпити мету валютного контролю. Тому, науковець

стверджує, що валютний контроль має визначати відповідність валютних операцій законодавству, перевірку підтвердних документів та достовірності інформації про операції;

– також науковець вважає за необхідне законодавчо закріпити такі додаткові завдання валютного контролю як (1) організація курсоутворення, захист національної валюти, виявлення та припинення порушень валютного регулювання; (2) встановлення обмежень на вивезення та ввезення валютних цінностей; (3) моніторинг кримінальних і некримінальних потоків, контроль за рухом капіталів; (4) стимулювання національного експорту та захист від зовнішніх негативних впливів;

– до основних функцій валютного контролю науковець відніс такі: (1) контроль за відповідністю валютних операцій чинному законодавству; (2) перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті резидентами та нерезидентами; (3) перевірка повноти і об'єктивності обліку та звітності за валютними операціями (Лісовол, 2019).

Із наведеного ми бачимо, що автор вважає валютний контроль частиною валютного нагляду та виокремлює його функції та мету як окремого правового явища, при цьому, підтримуючи доцільність заміни поняття «валютний контроль» на «валютний нагляд» в умовах нової валютної системи.

Підсумовуючи аналіз досліджених вище поглядів науковців варто наголосити таке.

По-перше, усі науковці погоджуються з доцільністю заміни терміна «валютний контроль» на «валютний нагляд», вважаючи, що новий підхід відповідає сучасним умовам і є більш ефективним в рамках глобальних економічних змін.

По-друге, більшість авторів акцентує увагу на важливості впровадження ризик-орієнтованого підходу до валютного нагляду, зокрема для зменшення надмірних перевірок і фокусу на ризикових операціях.

По-четверте, усі науковці відзначають лібералізацію валютного регулювання та зниження вимог до документів для операцій, що не мають ознак порушень.

При цьому, не в усьому досліджені погляди науковців є однотайними. Наприклад, в контексті ролі НБУ у валютному надзгоді Бакшеєва О. підкреслює, що НБУ як головний орган валютного нагляду має більш прозору та гнучку систему порівняно зі старою моделлю, у той час як Мякота К.А. і Лісовол О. акцентують на важливості делегування повноважень у процесі валютного нагляду, що є важливою складовою нової системи.

Що ж стосується завдання валютного контролю, заміненого на нагляд, то Лісовол О. намагається зберегти певні елементи валютного контролю в рамках валютного нагляду, як, наприклад, контроль за відповідністю валютних операцій законодавству, тоді як Бакшеєва О. фокусується на значній гнучкості і зменшенні репресивних функцій.

Кочура С.В. в контексті інструментів валютного регулювання підкреслює, що нова система валютного регулювання більше відповідає принципам інтеграції в міжнародну фінансову систему, а Бакшеєва О. акцентує увагу на стабільності валютного ринку і реагуванні на кризові ситуації, що є важливою метою нового валютного нагляду.

У цій статті планується дослідити зміст валютного нагляду як правового явища в Україні.

Щоб досягти вказаної мети необхідно:

– дослідити погляди науковців на зміст (правову природу) такого явища як валютний нагляд;

– вивчити приписи нормативно-правових актів, якими врегульовано валютний нагляд в Україні, а саме приписи Закону № 2473-VIII (Про валюту і валютні операції, 2025), Закону № 679-XIV (Про Національний банк України, 2024), Постанови № 13 (Про затвердження Положення про валютний нагляд, 2024), а також Листа НБУ (Про особливості здійснення банками валютного нагляду за деякими операціями, 2019);

– виокремити основні ознаки, форми / способи та суб'єктів здійснення валютного нагляду в Україні.

МЕТОДОЛОГІЯ

Для досягнення зазначеної мети та виконання завдань статті необхідно застосувати комплекс методів наукового пізнання, які відповідають правовій та емпіричній природі валютного нагляду.

Зокрема, загальнонаукові методи такі як аналіз і синтез будуть застосовані під час написання цієї роботи. Аналіз положень нормативно-правових актів (Закону № 2473-VIII, Закону № 679-XIV, Постанови № 13, Листа НБУ). Синтез отриманих даних для формування загального уявлення про правову природу валютного нагляду. Поряд із аналізом та синтезом буде використано індукцію та дедукцію, а саме: буде здійснено індуктивне узагальнення висновків із аналізу окремих норм і приписів нормативних актів поряд із використанням дедуктивного підходу для формування загального визначення валютного нагляду.

До того ж, не можна оминати використання порівняльного методу. Останній буде реалізовано для порівняння різних наукових поглядів на правову природу валютного нагляду, а також порівняння форм і способів валютного нагляду, закріплених у нормативних актах.

Оскільки предмет наукового пошуку правовий, зокрема – норми законів та підзаконних нормативно-правових актів, то під час цього дослідження буде використано спеціально юридичні методи наукового пізнання. По-перше, це формально юридичний метод, за допомогою якого буде здійснено аналіз текстів законів, постанов і листів для встановлення юридичного змісту валютного нагляду, а також досліджено термінологію та правові форми валютного нагляду. Звісно, буде використано і системний підхід (метод), за допомогою якого буде розглянуто валютний нагляд як комплексне явище, що включає форми, суб'єктів і способи його здійснення.

Таким чином, комбінація зазначених методів наукового пізнання дозволить всебічно дослідити валютний нагляд як правове явище, проаналізувати погляди науковців, нормативні акти та виокремити ключові ознаки, суб'єкти й способи його здійснення. Це сприятиме досягненню мети статті й формулюванню чітких висновків щодо природи валютного нагляду в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Переходимо до результатів аналізу приписів вищевказаних нормативно-правових актів на предмет виокремлення поняття «валютний нагляд» тобто його змісту (у тому числі ознаки), форм / способів його здійснення та, відповідно суб'єктів, що його здійснюють.

Згідно із приписами пункту 3 частини 1 статті 1 Закону № 2473-VIII: «валютний нагляд – система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства» (Про валюту і валютні операції, 2025). Аналізуючи наведене до ознак валютного нагляду з огляду на його законодавче визначення варто віднести: 1) системність; 2) реалізація через певні законодавчо визначені заходи; 3) направленість на забезпечення дотримання валютного законодавства суб'єктами валютних відносин. Важливо до вказаних ознак також додати притаманність валютному нагляду ризик-орієнтованого підходу як ознака, яка проілюстрована у частині 2 статті 11 Закону № 2473-VIII (Про валюту і валютні операції, 2025).

Зокрема, результатом аналізу приписів статті 11 Закону № 2473-VIII, якою зокрема врегульовані рамкові норми про валютний нагляд, є такі маркери:

I. Суб'єктами, що здійснюють валютний нагляд, є такі: органи валютного нагляду та агенти валютного нагляду. До перших належить – НБУ (Про Національний банк України, 2024) та центральний орган виконавчої влади, що реалізує податкову політику (далі – ДПС України). До других належать уповноважені установи (банки, небанківські фінансові установи, оператори поштового зв'язку) (Про валюту і валютні операції, 2025).

II. Приписи статті 11 Закону № 2473-VIII дають підставу для ширшого тлумачення мети валютного нагляду. Зокрема остання полягає в перевірці відповідності валютних операцій за-

конодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу без втручання в операції, крім випадків порушення законодавства (Про валюту і валютні операції, 2025).

III. Стосовно повноважень суб'єктів, що здійснюють валютний нагляд, варто наголосити таке. Повноваження НБУ: (1) валютний нагляд уповноважених установ через планові/позапланові виїзні перевірки та безвиїзний моніторинг; (2) проведення тестових операцій без попередження; (3) реєстрація порушень із подальшим повідомленням установ. Повноваження ДПС України: (1) валютний нагляд за дотриманням резидентами, окрім уповноважених установ, та нерезидентами вимог валютного законодавства в порядку, передбаченому приписами Податкового кодексу України. Повноваження агентів валютного нагляду: (1) контроль валютних операцій клієнтів і звітність перед НБУ; (2) вимога документів у клієнтів для перевірки операцій (Про валюту і валютні операції, 2025).

Аналізуючи приписи Постанови № 13 варто акцентувати, що у цьому нормативно-правовому акті надане своє визначення поняття «валютний нагляд», а точніше саме поняття «валютний нагляд за уповноваженими установами»: «валютний нагляд за уповноваженими установами – нагляд, що здійснюється Національним банком за уповноваженими установами, їх структурними підрозділами, уключаючи проведення виїзних перевірок та здійснення безвиїзного нагляду, з урахуванням ризик-орієнтованого підходу з метою забезпечення дотримання уповноваженими установами валютного законодавства та встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству України» (Про затвердження Положення про валютний нагляд, 2024). Таким чином, аналізована постанова урегулює здійснення валютного нагляду саме – НБУ та уповноваженими установами – агентами валютного нагляду. Перший здійснює нагляд за уповноваженими установами. Другі ж – за резидентами та нерезидентами під час проведення операцій через таку установу.

Згідно із приписами Постанови № 13 до способів / форм валютного нагляду, здійснюваного НБУ та агентами валютного нагляду належать:

Виїзний нагляд, який включає перевірки на місці уповноважених установ.

Безвиїзний нагляд, який включає моніторинг діяльності уповноважених установ без фізичної присутності на їхніх локаціях.

Тестові операції, який включає перевірочні валютні операції, які можуть проводитися без попередження.

Аналіз документів та інформації, який включає перевірку відповідності валютних операцій законодавству через надані суб'єктами документи.

Виявлення порушень, який включає фіксацію порушень валютного законодавства та повідомлення уповноважених установ.

Обмін інформацією, який передбачає обмін даними для ефективного регулювання та виявлення порушень органами валютного нагляду (Про затвердження Положення про валютний нагляд, 2024).

Поряд із вказаним щодо функціоналу уповноважених установ (агентів валютного нагляду) в контексті здійснення такими валютного нагляду приписами Постанови № 13 передбачено:

До функцій агентів валютного нагляду віднесено: (1) контроль відповідності валютних операцій клієнтів (резидентів і нерезидентів) вимогам валютного законодавства; (2) запобігання проведенню клієнтами операцій, що порушують законодавство; (3) інформування НБУ про порушення в порядку, визначеному законодавством (Про затвердження Положення про валютний нагляд, 2024).

Здійснення валютного нагляду такими агентами передбачає наявність їх внутрішніх процедур. Агенти повинні розробляти внутрішні документи (процедури, програми, положення) з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, а такі документи, своєю чергою, повинні визначати 1) необхідність надання клієнтами додаткових документів; 2) виявлення сумнівних операцій клієнтів; 3) рішення щодо запобігання або відмови в проведенні операцій, що порушують законодавство; 4) інші заходи для забезпечення дотримання законодавства (Про затвердження

Положення про валютний нагляд, 2024).

Своєю чергою, за змістом Листа НБУ валютний нагляд, здійснюваний банками, має такі особливості (Про особливості здійснення банками валютного нагляду за деякими операціями, 2019):

Мета – забезпечення відповідності валютних операцій клієнтів законодавству для запобігання ризикам відпливу капіталу з України.

Поступове зняття валютних обмежень тобто поступовий перехід до лібералізації валютного ринку залежно від макроекономічних умов.

Процедури здійснення валютного нагляду банками: 1) Положення № 6, яким запроваджено повідомчу процедуру для надання інформації про кредитні договори з нерезидентами до початку валютних операцій; 2) Положення № 8, яким встановлено обов'язок додаткового аналізу валютних операцій, зокрема, перевірка відповідності вартості зовнішнього залучення ринковим умовам.

Також для банків у цьому Листі НБУ визначено індикатори ризиків, зокрема такі (Про особливості здійснення банками валютного нагляду за деякими операціями, 2019):

А. Якщо вартість зовнішнього залучення не відповідає ринковим умовам або учасник операції є пов'язаною особою, банк зобов'язаний провести поглиблений аналіз операцій. Це допомагає виявити ймовірні фіктивні операції, які не пов'язані з реальною господарською діяльністю.

Поміж тим, НБУ рекомендує банкам як агентам валютного нагляду 1) аналізувати процентні ставки за кредитними договорами з урахуванням базових ставок (LIBOR, облікова ставка) та ризиків (суверенних і індивідуальних); 2) інформувати клієнтів про вимоги до розрахунків за кредитними договорами до початку операцій для уникнення затримок і непорозумінь.

Що стосується ДПС України як органу валютного контролю, то, як вище було зазначено, він здійснює валютний нагляд в порядку приписів Податкового кодексу України, а саме в порядку реалізації податкового контролю. Останні реалізується через такі способи податкового контролю: ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів; перевірок та звірок відповідно до вимог ПК України, а також перевірок щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин; моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків відповідно до статті 39 ПК України; обліку та моніторингу діяльності фінансових агентів відповідно до статті 39³ ПК України (Податковий кодекс України, 2024).

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Дискусійність питання змісту валютного нагляду, на нашу думку, полягає у таких аспектах: Баланс між контролем і свободою: одні науковці акцентують на необхідності жорсткого контролю для запобігання відпливу капіталу, інші вважають, що надмірне регулювання обмежує свободу економічної діяльності.

Ризик-орієнтований підхід – існує суперечка щодо ефективності цього підходу, а саме: він зменшує адміністративний тиск, але вимагає високої професійності та ризикує залишити поза увагою менш очевидні порушення.

Обмеження під час кризи. Валютний нагляд у кризові періоди (наприклад, під час війни) вважається необхідним, але дискусійним є питання тривалості таких заходів, щоб уникнути ринкових деформацій.

Роль суб'єктів здійснення валютного нагляду. Підстави для виникнення суперечок щодо повноважень і відповідальності НБУ, ДПС України та агентів валютного нагляду у забезпеченні відповідності операцій законодавству.

Таким чином, суперечки навколо змісту валютного нагляду зосереджуються на необхідності забезпечення балансу між контролем і лібералізацією, ефективності ризик-орієнтованого підходу та ролі суб'єктів у підтримці стабільності фінансової системи.

ВИСНОВКИ

Висновуючи з урахуванням досліджених поглядів науковців та приписів національного законодавства поняття «валютного нагляду» можна сформулювати таким чином:

Валютний нагляд – це державна діяльність, що здійснюється органами валютного нагляду (зокрема НБУ та уповноваженими установами) з метою забезпечення дотримання валютного законодавства, регулювання валютних операцій, запобігання порушенням валютних правил і захисту стабільності національної валюти. Це процес контролю, орієнтований на ризики, що передбачає перевірку валютних операцій на відповідність законодавству з акцентом на сумнівні або ризикові операції, з одночасним зменшенням перевірок для операцій без ознак порушень.

При цьому, здійснений вище аналіз дає підстави окреслити такі основні характеристики (ознаки / властивості) валютного нагляду:

1. Ризик-орієнтований підхід – увага зосереджена на тих операціях, що можуть не відповідати законодавству або становлять підвищений ризик.

2. Лібералізація валютних операцій – зменшення бюрократичних процедур для операцій, що не викликають підозр.

3. Гнучкість і прозорість – нова система є більш гнучкою та прозорою, з чітко визначеними зонами відповідальності для уповноважених установ, таких як банки та небанківські фінансові установи.

4. Попередження порушень – основною метою є попередження порушень валютного законодавства через зниження репресивних заходів і запровадження механізмів, орієнтованих на виявлення та усунення потенційних загроз.

5. Забезпечення стабільності валютного ринку – валютний нагляд сприяє стабільності національної валюти, реагує на кризові ситуації та сприяє залученню іноземних інвестицій.

Тому не можливо не ствердити, що валютний нагляд – це не лише контроль, але й інструмент для ефективного регулювання валютних відносин в умовах глобалізації та інтеграції в світову фінансову систему.

Поряд із цим, результатом аналізу приписів нормативних актів є таке.

Зміст валютного нагляду складає:

А. Систему заходів для забезпечення дотримання валютного законодавства.

В. Ознаки: системність, ризик-орієнтований підхід, націленість на відповідність валютних операцій законодавству.

С. Мета: перевірка законності операцій та запобігання впливу капіталу.

Суб'єктами валютного нагляду є органи валютного нагляду (НБУ, ДПС України), агенти валютного нагляду (уповноважені установи: банки, небанківські фінансові установи, оператори поштового зв'язку).

Способами здійснення валютного нагляду є:

1. НБУ:

- Виїзний нагляд: перевірки на місці уповноважених установ.
- Безвиїзний нагляд: дистанційний моніторинг діяльності.
- Тестові операції: перевірочні операції без попередження.
- Аналіз документів: перевірка відповідності операцій наданим документам.
- Фіксація порушень: реєстрація порушень та інформування установ.
- Обмін інформацією: координація між органами для виявлення порушень.

2. Агенти валютного нагляду:

- Контроль відповідності валютних операцій клієнтів законодавству.

- Запобігання проведенню сумнівних операцій.
- Розробка внутрішніх процедур із ризик-орієнтованим підходом.

3. ДПС України здійснює валютний нагляд через податковий контроль, включаючи облік платників, перевірки, моніторинг контрольованих операцій та опитування.

REFERENCES

- Baksheieva, O. (2019). Risk-based currency supervision in Ukraine. *The International Scientific and Practical Journal "Financial Space"*, 4(36), 24–38. [https://doi.org/10.18371/fp.4\(36\).2019.190189](https://doi.org/10.18371/fp.4(36).2019.190189)
- Kochura, S. V. (2023). Normative and legal principles of currency legal relations regulation. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Economic Series / Legal Series*, 36, 266–271. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7810917> [in Ukrainian].
- Lisovol, O. (2019). *Financial and legal regulation of currency control in Ukraine*. Candidate's thesis. Kyiv.
- Myakota, K. (2021). Powers of currency supervision bodies on the way to currency liberalization and the transition to free movement of capital. *Law and public administration*, (2), 57–61. <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.9>
- National Bank of Ukraine. (2019, January 17). *On the peculiarities of currency supervision by banks over certain operations: Letter No. R/25-0006/2831*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2831500-19#Text> [in Ukrainian].
- National Bank of Ukraine. (2019, January 3). *On the approval of the Regulation on Currency Supervision: Resolution No. 13*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1999, May 20). *On the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine No. 679-XIV*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, December 2). *Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine, No. 2755-VI*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2018, June 21). *On Currency and Currency Transactions: Law of Ukraine No. 2473-VIII*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2473-19#Text> [in Ukrainian].

THE CONTENT OF CURRENCY SUPERVISION

Abstract. This article aims to explore the content of currency supervision as a legal phenomenon in Ukraine by analyzing the opinions of scholars on the content of currency supervision, the provisions of Law No. 2473-VIII, Law No. 679-XIV, Resolution No. 13, and the NBU Letter, and by outlining the main features, forms and/or methods, as well as the subjects of currency supervision in Ukraine.

To achieve this goal, the author uses general scientific, empirical, and, specifically, legal methods of scientific knowledge, namely analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, formal legal method, and systematic method (approach).

In the course of this study, the author has identified the content of currency supervision in the context of the new liberalization system of currency regulation, outlined its features, named the subjects of currency supervision and their functions, and emphasized the methods/forms of currency supervision. In addition, the author analyses the views of scholars on the content of the legal phenomenon of currency supervision, identifies common and different opinions, and draws his own conclusions regarding the concept of 'currency supervision' and its features.

The author also notes that the issue under study is controversial in the context of the new system of currency regulation and our country's movement towards the free movement of capital.

Keywords: currency supervision, currency control, currency supervision agents, currency supervisory authorities, risk-based approach, free movement of capital, currency liberalization.

ЗМІСТ ВАЛЮТНОГО НАГЛЯДУ

Анотація. У представленій науковій статті досліджено зміст валютного нагляду як правового явища в Україні шляхом аналізу думок науковців щодо змісту валютного нагляду, приписів Закону № 2473-VIII

«Про валюту і валютні операції», Закону № 679-XIV «Про Національний банк України», Постанови № 13 «Про затвердження Положення про валютний нагляд», а також Листа НБУ «Про валюту і валютні операції» та окреслення основних ознак, форм та / або способів, а також суб'єктів здійснення валютного нагляду в Україні.

Для досягнення вказаної мети у цій роботі автор використовує загальнонаукові, емпіричні та спеціально юридичні методи наукового пізнання, а саме: аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, формально юридичний метод, системний метод (підхід).

Здійснюючи вказане дослідження, автор виокремив зміст валютного нагляду в умовах нової лібералізаційної системи валютного регулювання, окреслив його ознаки, назвав суб'єктів валютного нагляду та їх функції, а також наголосив на способах / формах валютного нагляду. Крім того, автор проаналізував погляди науковці стосовно змісту правового явища – валютний нагляд, вивів спільне та відмінне у досліджених думках та зробив власні висновки стосовно поняття «валютний нагляд» та його ознаки. Поряд із цим науковцем було констатовано дискусійність досліджуваного питання в умовах нової системи валютного регулювання та руху нашої держави до вільного руху капіталу.

Ключові слова: валютний нагляд, валютний контроль, агенти валютного нагляду, органи валютного нагляду, ризик-орієнтований підхід, вільний рух капіталу, валютна лібералізація.

Посилання на статтю: Шевчук, Д. (2024). Зміст валютного нагляду. *Право та інноваційне суспільство*, 2 (23), 96-105. doi: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-2\(23\)-9](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-2(23)-9).